

Ludmila ALEXEI

ARTA REGIZORALĂ ÎN TEATRUL RADIOFONIC: OLGA ȘVEȚ

CZU: 792.096(478)

<https://doi.org/10.52603/arta.2025.34-2.09>

Rezumat

Arta regizorală în teatrul radiofonic: Olga Șveț

Articolul este dedicat biografiei creatoare a regizoarei Olga Șveț, personalitate cu o carieră fulminantă în Teatrul Radiofonic moldovenesc și influenței sale asupra formării și dezvoltării școlii de regie radio – regie artistică, sonoră și muzicală în spectacolul de teatru radiofonic. În demers sunt abordate conceptul, stilul regizoral, înțelegerea materialului dramaturgic, principalele tehnici estetice ale artei regizorale, devenite aproape canonice în teatrul radiofonic în următoarele decenii, (sfârșitul sec. XX - începutul sec. XXI). La baza investigației sunt spectacole radiofonice montate de regizoare, începând cu anul 1990 (Arhiva Radio Moldova) și emisiuni despre teatru, interviuri, dialoguri, documentare radio, evidențiind astfel complexitatea gândirii estetice și a biografiei de creație a regizoarei. Este accentuat rolul simbolului ca procedeu expresiv, la care apelează regizoarea în creația sa, pentru a sugera idei sau stări sufletești, realizate prin mijloace sonore. Sunt evidențiate metode de lucru și tehnici regizorale inovatoare ale regizoarei, menite să aprofundeze mesajul textului dramaturgic, să dezvăluie caractere, personaje, situații, conflicte, prin intermediul analizei mai profunde a fragmentelor de spectacol.

Cuvinte-cheie: regie radio, text, tehnici regizorale, drama radio, concept și stil regizoral, spațiu teatral, conflict dramatic, atitudine novatoare

Abstract

Directing in radio theatre: Olga Șveț

The article is dedicated to the creative biography of the director Olga Shvet, a personality with a brilliant career in the Moldovan Radio Theater and her influence on the formation and development of the school of radio directing - artistic, sound and musical direction in the radio theater performance. The approach addresses the concept, directorial style, understanding of the dramaturgical material, the main aesthetic techniques of directorial art, which became almost canonical in the radio theater in the following decades (late 20th century, early 21st century). The investigation is based on radio shows edited by the director, starting in 1990 (Radio Moldova archive) and shows about theater, interviews, dialogues, radio documentaries, through which we can understand in more detail the complexity of the aesthetic thinking and creative biography of director! Another important element on which we will focus is the symbol as an expressive procedure through which ideas or states are suggested and which the director highlights through sound means in his creation. In the process of editing the radio show, the director uses innovative working methods and directorial techniques, designed to deepen the message of the dramaturgical text, to reveal characters, situations, conflicts, through a deeper analysis of the fragments of the performance.

Keywords: radio direction, text, directorial techniques, radio drama, directorial concept and style, theatrical space, theatricality, dramatic conflict, innovative attitude, creativity

În teatrul radiofonic regizorului îi revine un rol-cheie. Vom elucidă în acest demers conceptul regizoral și unele tehnici estetice promovate de Olga Șveț, Maestru în Artă, care a dat dovadă de o exigență profesională, performanțe și capacitate de creație, desăvârșind scena acustică a Teatrului Radiofonic. La baza investigației sunt spectacole radiofonice montate de regizoare, începând cu anul 1990 și emisiuni despre teatru, interviuri, dialoguri, documentare radio, prin care putem în-

țelege mai detaliat complexitatea gândirii estetice și a biografiei creatoare a acestei regizoare.

Olga Șveț își începe cariera la radio (în prezent Radio Moldova) în anii '70, secolul trecut, în calitate de regizoare de emisiuni literare. După absolvirea facultății Regie la Institutul de Stat al Artelor „G. Musicescu” din Chișinău (actualmente Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice), este invitată la radio să regizeze câteva proiecte (emisiuni) în Redacția Cultură. De la bun început s-a

evidențiat prin rafinament și gust estetic deosebit, reacție spontană, facultate de a judeca la justa valoare esteticul, a reliefa modalități diferite de definire a artei radiofonice. În intimitatea creatorului, dacă încercăm să pătrundem (iar la Olga Șveț căile spre interior au fost mai întotdeauna închise ochiului curios), întrezărim un adevăr clar: această ființă creatoare și-a dezvăluit misterele în estetică, în artă, în dorința de a comunica cu ceilalți altfel decât ca un simplu vorbitor, deoarece „spectacolul nu este doar o motivație, el este scop [...] un act artistic, un organism viu în continuă prefacere” [4, p. 24].

Regizoarea probează cu dexteritate și acuratețe vocile actorilor, pentru a lectura la microfon fragmente literare din nuvele, romane, lirică. Cunosând foarte bine modulațiile vocale ale actorilor, ea are simțul inteligibil al cuvântului rostit la microfon, velleitate formată, evident, din lecturi. Carisma i-a fost observată și apreciată imediat, iar în scurt timp este determinată să aplice abilitățile de regizor artistic în teatrul radiofonic. Ca un sculptor cu filosofie barocă, începe prima călătorie prin „teribilul” spațiu radiofonic, sondat de înaintașii genului Margareta Javrotchi, Ala Cupcea, Eugenia Malarciuc, Ilie Stratulat și alții. Prima sa lucrare datează din anul 1990 – spectacolul „Poveste de Anul Nou” de Vladimir Dudențev (durata 76 min – arhiva Radio Moldova).

Experiențele teatrale, paradigmele și transformările pe care le-a avut de-a lungul anilor Teatrul la Microfon au dus la îmbunătățirea artei spectacolului sonor, plasându-l pe trepte recunosibile ale evoluției artistice. Spectacolul de teatru sonor reprezintă un proces artistic care ține de durată, spațiu și își definește forma în cadrul echipei. Câteva etape de lucru pe care le-a respectat cu acuratețe regizoarea Olga Șveț sunt:

- lectura textului dramaturgic și adaptarea fragmentelor la necesitate;
- remarcarea actorilor în roluri;
- scrierea muzicii originale sau folosirea compilațiilor muzicale;
- înregistrarea vocilor actorilor în studio;
- curățarea (fonotecarea – termen folosit în teatrul sonor) materialului înregistrat;
- montajul fragmentelor înregistrate;
- includerea efectelor sonore, a muzicii;
- audierea produsului artistic și transmiterea în eter.

Aceștia sunt pașii evocatori ce duc la realizarea spectacolului de teatru radiofonic, pe care discipolii îi urmează cu acuratețe și astăzi.

Olga Șveț descoperă în teatrul radiofonic o posibilitate de afirmare a propriului *eu* creator. Caută și găsește în acest gen de teatru acustic un filon prin care să exprime frumosul artistic. Din dorința de a demonstra că spectacolul devine operă de artă doar atunci când îmbină și celelalte părți componente – muzica, efectele sonore, pauzele – regizoarea fermentează elementele specifice spectacolului sonor și creează un concept regizoral propriu, unic, original, bazat pe identificarea realității și contrapunerea cu lumea fictivă. Precum pictorul în fața șevaletului, Olga Șveț trăiește experiența actului creației, împărțind revelația spectacolului radio cu publicul ascultător.

Arta regizorală a Olgăi Șveț se concentrează pe următoarele aspecte: trecerea de la configurare la prefigurare (structurarea într-un anumit fel toate caracteristicile textului dramaturgic); coerența simbolurilor; accentuarea detaliilor prin muzică; impulsul actorilor de a-și modela vocea; îmbinarea inovației cu tradițiile regizorale.

Exemple de spectacole sonore ce îmbină armonios aceste specificități sunt: „Acasă” de V. Beșleagă (1991), „Eu tac, tu taci, el tace, ea vorbește” de V. Ion Popa (1991), „Iubesc” de E. Nicula (1992), „Să ne cântăm patria” de Z. Mda (1997), „Demonul” de M. Lermontov (1989) și altele.

În procesul montajului, regizorul nu-i scapă nici cel mai mic detaliu din text. Analizează până la obsesie amănunțele, simbolurile și metaforele. Structurează mai întâi un plan de lucru pe capitole, pentru a ajunge la sugestii clare asupra tuturor trăsăturilor de caracter ale personajelor. Repetițiile asupra rolurilor cu actorii devin uneori chinuitoare, având însă un singur scop: atingerea creativității prin descifrarea conflictului interior al acțiunii din textul dramaturgic. Pentru regizor, vocea actorului trebuie să transmită stări umane, chiar și pe cele mai ascunse din subconștient. Acesta este un meșteșug greu de dobândit, dacă inflexiunile vocale ale actorului nu corespund normelor și cerințelor acustice.

Un alt principiu al regiei dramei radio, explorat și valorificat, în sensul bun al cuvântului, de regizoarea Olga Șveț este cel formulat de Richard J. Hand și Mary Traynor: „Când un obiect nu poate fi văzut, atunci trebuie auzit, iar dacă acest sunet singur nu comunică, funcția cuvintelor este de a oferi explicații” [2, p. 42]. Cu referire la acest principiu al creației, Olga Șveț „dezghioacă” frazele textuale pentru a ajunge la rădăcina lor, în miezul și „măduva” gândului. Caută sensuri apropiate ale

cuvintelor, se detașează de convenționalitate și, cu dezinvoltură creatoare, ajunge la cheia cu care pătrunde în interiorul limbajului dramaturgic, identificând motto-ul integrator al fiecărui fragment.

Principiul austerității planului regizoral nu o convinge; regizoarea apelează la efecte sonore și muzică din plin, uneori chiar din abundență, pe care le integrează armonios între pauze, cuvinte și fraze. Spectacolul încântă prin forma sa estetică, prin expresii semiotice, mister și chiar sublim. Finalmente, spectacolul de teatru sonor se transformă într-o metamorfoză simbolică. Timp de peste treizeci și cinci de ani de activitate în Teatrul Radiofonic, regizoarea Olga Șveț a realizat aproximativ 60 de spectacole, diferite ca formă, durată și tematică: monospectacole, spectacole-serial și producții bazate pe texte clasice. Fără suport vizual propriu-zis, inflexiunile vocale aprofundază mesajul și simbolurile. „De la auzul primelor cuvinte experimentăm o relație aparte cu cuvântul” [Idem, p. 34], remarcă Frances Gray, citată de Richard Hand. Specificul artei regizorale a Olgăi Șveț constă în faptul că regizorul devine parte integrantă a spectacolului, prin combinarea concretului cu imagini flexibile, infiltrarea propriei creativități și chestionarea ierarhiei senzoriale. Aceste caracteristici pot fi raportate la spectacolul-serial „Mărturiile Calvarului” (1996), compus din șapte episoade și considerat o lucrare-model. Drama sonoră, scrisă de Andrei Burac după o idee de Giovanni Papini, configurează una dintre cele mai complete expresii ale individualității regizoarei. Dramaturgia se bazează pe romanul „Istoria lui Hristos” („Viața lui Hristos”, 1921), rezultat al convertirii spirituale a autorului de la păgânism la creștinism. Conceptul conform căruia Iisus rămâne un simbol central al lumii creștine, iar antichitatea și creștinismul nu se mai pot contopi, constituie linia roșie a spectacolului și trebuia să răsune ca o anamneză pe întreaga durată a celor șapte episoade. Drama sonoră „Mărturiile Calvarului”, scrisă de dramaturgul Andrei Burac, inspirată după o idee de Giovanni Papini, configurează imaginea cea mai completă a individualității regizoarei Olga Șveț. Dramaturgia se bazează pe romanul „Istoria lui Hristos” sau „Viața lui Hristos”, publicat în anul 1921. Ideile textului sunt complexe, reprezintă rezultatul remodelării spirituale a autorului (Papini), de la condiția de păgân la cea de creștin. Romanul, de la care s-a inspirat Andrei Burac, este ca o pocăință a vinovăției în fața lui Dumnezeu. Textul dramaturgic, adaptat

într-o nouă viziune conceptuală de Andrei Burac, păstrează esența romanului, reperle primordiale ale textului original. Conceptul că Iisus rămâne un idol al lumii creștine, iar cele două epoci – antichitatea și creștinismul nu se mai pot contopi, reprezintă linia roșie a subiectului spectacolului. Acestea trebuiau să răsune ca o anamneză pe toată durata celor 7 episoade ale dramei sonore „Mărturiile Calvarului”.

Aici, regizorul, ca un meșter iscusit, explorează toate spațiile convenționale și nonconvenționale, pentru a da viață personajelor. Structura narativă a textului dramaturgic este redusă până la înțelegerea perfectă a mesajului. Pentru a-i reduce din complexitate, regizorul implică personajele profund în înțelegerea textului. Personajul principal – Iisus este interpretat de actorul Sandri Ion Șcurea. „Ca să ajung la perfecțiune cu acest rol, a trebuit să experimentez la microfon o sută de actori. Cel mai potrivit tipaj vocal mi s-a părut actorul Sandri Ion Șcurea. La probe au fost mulți actori foarte buni. Dar vocea lui S. I. Șcurea părea ruptă din epoca lui Iisus” [1], afirmă regizoarea Olga Șveț în emisiunea „Documentar radio” (Radio Moldova, 2019).

În acest spectacol sonor Olga Șveț urmărește fiecare personaj în evoluție și îi implică total pe aceștia într-un proces în care „necesitatea transcenderii actorului către sacru devine concept sinonim cu acela de a crea” [4, p. 6]. Ca să le provoace și mai mult emoțiile, să-i facă să asiste ei înșiși în acțiuni, să reintre în dramele altora, în viețile personajelor, regizoarea depășește uneori chiar și barierele intime, se încăiera într-o bătălie acerbă, doar ca să obțină ceea ce dorește. Pentru realizarea spectacolului „Mărturiile Calvarului” regulile au fost trasate clar:

- personajul principal este omniprezent pe parcursul celor 460 de minute ale spectacolului, chiar și atunci când nu i se aude vocea;
- el vorbește prin vocea lui interioară, prin efecte sonore și prin muzică;
- vocea naratorului este prezentă în spectacol, pentru a da profunzime, a indica timpul, locul și spațiul acțiunii;
- conflictul interior deseori este redat prin intensificarea vocilor: volum, tonalitate, șoapte, murmur sau strigăte.

Regizorul recurge uneori și la subterfugii sau șiretlicuri regizorale, pentru a da spectacolului și mai mult dramatism, cu scopul intensificării unor

scene dramatice, a-l transfera pe ascultător într-o lume vizuală reală, deoarece „nimic paradoxal în nevoia actuală de atingere a unei performanțe [...], atât artistul, cât și spectatorul contemporan se zbat cu disperare să-și regăsească identitatea pierdută” [Idem, p. 27]. Fiecare episod, din cele șapte, are durată între 18 și 42 de minute. Actorii distribuți în roluri: Vitalie Cărăuș, Victor Ciutac, Veniamin Apostol, Vitalie Rusu, Nicolae Darie, Petru Hadârcă, Sandu Leancă, Ninela Caranfil, Tudor Patron, Gheorghe Grău, Valentin Zorilă, Andrei Moșoi, Vitalie Druceș, Anatol Durbală, ș.a. Din echipa spectacolului au făcut parte: Silvia Ilarionov și Nicolae Cimiliuc – regizori de sunet, Emilia Burlea – regizor muzical, Ilie Teleșcu – redactor. Muzica originală a fost scrisă de compozitorul Vlad Burlea. Toate episoadele încep cu o piesă religioasă interpretată solo de soprana Natalia Margine. Spectacolul în sine este unul complex. Unii teatrologi și producători de drame radio, printre care și Richard Hand afirmă că „simplitatea este cheia unui spectacol de succes” [2, p. 37], iar regizorul Olga Șveț se pare că sparge tiparele simplității, creează și impune propriul stil regizoral, propriile legități, pentru atingerea perfecțiunii în creație.

Cu referire la unele dificultăți generate de receptarea spectacolului (audiția la radio): spectacolul-serial „Mărturiile Calvarului” riscă să piardă din calitatea mesajului, deoarece nu poate fi transmis integral din cauza duratei extinse. Dacă „Mărturiile Calvarului” este un spectacol glaciar, care stârnește emoții și sentimente estetice complexe, atunci el reușește să zguduie conștiința ascultătorului – este rezultatul și năzuința de esențializare a tuturor părților componente ale spectacolului sonor: cuvânt, dialog, monolog, sunet, pauză, muzică. Regizorul, ca un arhitect al propriei construcții, leagă cuvântul de sunet, sunetul de muzică, muzica de pauze. Cuvintele readuc atmosfera, emoția, redau mediul înconjurător, timpul și spațiul. „Fără cuvânt, spectacolul e obscur. Fără muzică – e palid. Funcția muzicii este de a comunica”, afirmă regizoarea Olga Șveț în emisiunea „Documentar radio”, anul 2019. Când un obiect nu poate fi redat prin cuvinte, intervine muzica sau efectul sonor. În afară de zonele obscure ale textului dramaturgic pe care regizorul le șlefuieste

prin muzică și efecte sonore, cele mai integratoare părți pe care el dorește să le accentueze sunt: dialogul; textul naratorului/povestitorului; emanația sau degajarea; ornamentul sonor.

Parte profundă din spectacol, asupra căreia își concentrează atenția regizoarea, este dialogul personajelor. Interacțiunea dintre personaje este inerentă, se insistă uneori prea mult, din abundență, dar cu un singur scop – efectul pe care trebuie să-l simtă, să-l recepteze și să-l trăiască ascultătorul, adică emoția. Emanația în „Mărturiile Calvarului”, experimentată cu succes de regizoarea Olga Șveț, are rolul de a aduce încărcătura ideatică spre receptor. Mulțimea este co-participantă la evenimente, este inseparabilă de personaje, ajută la proiectarea personajelor în spațiul concret.

Specificul, stilul, caracterul distinctiv al creației regizoarei Olga Șveț, mărturisesc despre o inepuizabilă forță creativă și inovativă în arta teatrului radiofonic. Olga Șveț rămâne un înaintaș al genului de teatru sonor. Ajungem la concluzia că spectacolele radiofonice montate de această personalitate creatoare sunt bogat ornamentate cu niște dantelării sonore iscusit mesteșugite, iar aceste trăsături tipice îi definesc caracterul. Experiența inovatoare, talentul și inteligența creatoare ale maestrului devin emblematice în teatrul sonor moldovenesc, care își continuă activitatea începută de predecesori, inclusiv prin arta lăsată cu drept de moștenire de regizoarea Olga Șveț, pe unica scenă acustică din Republica Moldova – studioul Literar-Dramatic, Casa Radio, Teatrul la Microfon.

Referințe bibliografice:

1. Documentar radio. Emisiune Radio Moldova, anul 2019. În: Arhiva Radio Moldova.
2. Hand R. J., Traynor M. The Radio drama. Handbook. New York: International Publishing Group, 2011.
3. Nicolau H. Dimensiunea sacrului în spectacolul de tragedie antică. Craiova: Universitatea, 2012.
4. Petrescu A.-R. Logici regizorale. Iași: Artes, 2011.

Ludmila Alexei

ORCID: 0009-0002-1051-8762